

Tema: Hållbar användning av mark och vatten

Ett aktivt idrotts- och friluftsliv är av stor betydelse för vår livskvalitet, men det finns en baksida med vår närvaro i naturen. Utan tillräcklig kunskap och en hållbar planering och skötsel riskerar vi att skada naturmiljöerna. Därför ville vi förbättra kunskapsunderlaget och utveckla arbetsprocesserna i den fysiska planeringen och vid beslut som rör förvaltningen av de olika miljöerna.

Hållbar förvaltning av snöskoter i fjällen

2024 släppte Rosemarie Ankre, Fredrik Olausson och Sandra Wall-Reinius ett faktablad om hållbart motoriserat friluftsliv i fjällen. Faktabladet ska ge underlag och inspiration för myndigheter, offentlig sektor, skoterföreningar och andra som arbetar med snöskoterfrågor.

Till grund för faktabladet ligger intervjuer och en workshop som forskargruppen genomförde i samverkan med 15 representanter från bland annat Länsstyrelsen Jämtland, Naturvårdsverket, Trafikverket, Sametinget, LRF, flera fjällkommuner och skoterorganisationer. Under workshopen identifierades metoder och framgångsfaktorer som presenteras i faktabladet. Även redogörelser för miljöeffekter och påverkan av snöskoter är inkluderat.

– Vår förhoppning är att kunna ge insikter, tips och råd för att minimera framtida negativa miljöpåverkningar och intressekonflikter, och för att skapa bättre förutsättningar för en hållbar förvaltning av motoriserat friluftsliv. Vi vill också visa på dels den konkreta betydelsen av att mötas som vi gjorde i samband med vår workshop, och vikten av att skapa dialog och tillit genom att mötas på lika villkor i de här frågorna, säger Rosemarie Ankre. »

Forskare

Marie Stenseke, temaledare, professor i kulturgeografi vid Göteborgs universitet

Sara Borgström, vice temaledare, docent i hållbar stadsutveckling vid Kungliga Tekniska högskolan

Sandra Wall-Reinius, vice temaledare, docent i kulturgeografi vid Mittuniversitetet

Erik Andersson, professor i vetenskap för hållbar utveckling vid Stockholms universitet

Rosemarie Ankre, doktor i fysisk planering vid Mittuniversitetet

Olga Milinchuk, doktor i turismvetenskap vid Mittuniversitetet

Peter Fredman, professor i turismvetenskap vid Mittuniversitetet

Andreas Skriver Hansen, bitr. lektor i kulturgeografi vid Göteborgs universitet

Axel Eriksson, doktor i turismvetenskap vid Mittuniversitetet

Oskar Abrahamsson, doktorand i kulturgeografi vid Göteborgs universitet

Kristin Malmcrona Friberg, doktorand i strategiska hållbarhetsstudier vid Kungliga Tekniska högskolan och Stockholm Resilience Centre

Oscar Jacobsson, postdoktor i kulturgeografi vid Göteborgs universitet

Amin Rastandeh, postdoktor vid Kungliga Tekniska högskolan

Lärandegrupp

Lärandegrupperna inom temat "Hållbar användning av mark och vatten" har jobbat för att ta fram kunskap och lösningar inom följande frågeställning:

Hur kan vi hantera idrottens och friluftslivets miljö- påverkan på mark och vattenmiljöer i planering och förvaltning?

Detta tema har haft fyra lärandegrupper: Fjäll- landskapet, Kustlandskapet, Peri-urban (stadsnära landskapet), och Nationell. Läs om vilka som ingick i grupperna på sidan 19.

För att skapa förutsättningar för en hållbar förvaltning av motoriserat friluftsliv är följande framgångsfaktorer identifierade:

1. Det krävs en helhetssyn på det motoriserade friluftslivets miljöpåverkan i både mål, visioner, planer och förvaltning av fjällandskapen. Kommuner behöver därför tidigt se över och arbeta med översiktsplaneringen gällande leder och friluftsliv, med vägledning av länsstyrelser.
2. Tidig delaktighet från olika aktörer genom att inkludera flera perspektiv i planering och förvaltning tidigt i processen, och prioritera kommunikation, samverkan och dialog. Det krävs dels dialog mellan olika administrativa nivåer inom den offentliga sektorn, men också kontinuerligt samarbete mellan offentlig och privat sektor där både markägare och rennärning involveras.
3. Ha förståelse för att frågan är komplex med många olika perspektiv. Eftersom intressegrupperna på samma område är många, är det avgörande att kunna samexistera. En viktig del i detta är att prioritera planering och samverkan där alla får vara med. Genom att kanalisera användare inom ett geografiskt område går det att minska konfliktytor.
4. Information, utbildning och kunskapsförhöjning är avgörande. Här har myndigheter en stor betydelse.

Hållbar fritid

Flera forskare från temat medverkar i skriften "Hållbar fritid – Att navigera mot ett hållbart idrotts- och friluftsliv" som presenteras på s. 16.

Policyåtgärder som kan stärka friluftsliv i den fysiska planeringen

Forskare i Mistra Sport & Outdoors har undersökt hur friluftsliv och miljöaspekter hanteras i regional och kommunal fysisk planering i tre landskap. Resultaten visar på otydlig ansvarsfördelning, svag miljöanalys kopplad till friluftsliv och avsaknad av strategisk samordning, vilket försvårar långsiktig och hållbar planering. Här listar forskarna fyra konkreta förbättringsåtgärder.

Friluftsliv behöver integreras bättre i mark- och vattenplanering för att säkerställa tillgång till natur, hantera intressekonflikter och minska negativ påverkan. Det är bakgrunden till den studie som forskarna Sandra Wall-Reinius, Rosemarie Ankre, Sara Borgström, Oscar Jacobsson, Kristin Malmcrona Friberg, Anja Moum Rieser, Fredrik Olausson och Marie Stenseke genomfört i fjällskapet i Jämtland, kustlandet på västkusten och det stadsnära landskapet i Stockholm.

Resultaten visar att friluftsliv i nuläget har en svag ställning i kommunal och regional fysisk

planering i Sverige. Bristen på enhetliga definitioner, oklara ansvarsområden och begränsad samverkan mellan förvaltningar leder till fragmenterad planering och svårigheter att hantera konflikter och miljöpåverkan kopplade till friluftsliv.

– Trots att friluftsliv berör flera sektorer, exempelvis naturvård, folkhälsa, samhällsplanering och näringsliv saknas ofta en helhetssyn. Miljöpåverkan uppmärksammas endast i vissa fall och utan långsiktig planering och styrning, säger Sandra Wall-Reinius.

Forskargruppen föreslår följande policyåtgärder för att stärka friluftsliv i den fysiska planeringen:

- Integrera friluftsliv i miljö- och markanvändningsplanering: Se friluftsliv som en del av hållbar markanvändning, med tydlig koppling till miljö- och ekologi samt folkhälsa.
- Stärk samverkan mellan planeringsnivåer och olika aktörer: Kommuner, regioner, statliga myndigheter och civilsamhället behöver bättre samverkansformer för att hantera målkonflikter och genomföra gemensamma insatser.
- Tydliggör ansvar och mandat: Kommuner bör utse en ansvarig funktion eller samordnare för friluftslivsfrågor, med mandat att arbeta tvärssektoriellt.
- En tydligare och mer strategisk planering av friluftsliv: Detta är avgörande för att främja både tillgång till natur och miljömässig hållbarhet i framtidens multifunktionella landskap.

Avhandling: Vad avgör om vi accepterar evenemang som påverkar naturen och miljön?

Få andra turistaktiviteter lockar så stora folkmassor till ett specifikt område under en kort tidsperiod som evenemang. Axel Eriksson disputerade 2024 med en avhandling om naturbaserade evenemang i Jämtlands fjällmiljö där han undersökte vad som gör att människor accepterar den miljöpåverkan och höga belastning på naturen som evenemangen medför.

– Mina studier visar att acceptansen av fysisk påverkan på naturen från evenemang beror på aktörernas vilja att anpassa sig till andra aktörer. När evenemangen är nära kopplade till turismaktörer och andra intressenter i området, främjar det acceptansen även om det påverkar deras framtida och vardagliga liv, säger Axel Eriksson.

Avhandlingen lyfter fram fyra grupper av aktörer: den regionala länsstyrelsen som utfärdar tillstånd till naturbaserade evenemang, lokala aktörer som bor och verkar i områdena kring evenemangen, evenemangsorganisatörer och slutligen deltagare som använder leder som en resurs för sina aktiviteter.

Idén till studien föddes när Axel genomförde sin första fältstudie 2021 och upptäckte att det till skillnad från den mediala bilden om motstånd fanns många positiva röster om evenemangen, trots dess stora påverkan på naturen.

Axel har genom sina studier funnit fem centrala mekanismer:

- Aktörerna jämför skadorna som uppstår vid naturnära evenemang med den globala miljöpåverkan, vilket kan göra att den lokala miljöpåverkan upplevs som väldigt liten.
- Aktörerna kopplar inte ihop ökningen av evenemang och turism med dess miljöpåverkan, och reflekterar inte över de samlade effekter som uppkommer i samband med alla turismaktiviteter i området.
- Olika typer av ägandeskap påverkar acceptansen: ett ägandeskap kopplat till samhällsansvar, ett annat kopplat till nationell stolthet och ett tredje kopplat till ekonomiska intressen.
- Aktörerna distanserar sig från ansvar och det lokala sammanhanget och för över sitt ansvar för att minimera miljöpåverkan till andra aktörer.
- Acceptansen är knuten till hur gränser flyttas gällande vad som är acceptabelt när evenemang integreras i ett brett spektrum av olika aktiviteter.

Axel Eriksson disputerade vid Mittuniversitetet i december 2024 med avhandlingen "Acceptance of Local Environmental Impacts from Event".

Lärandegrupperna i tema Hållbar användning av mark och vatten

Lärandegruppen **Fjällandskapet** har bestått av forskare från Mittuniversitetet samt aktörer från Riksidrottsförbundet, Länsstyrelsen Jämtlands län, Bergs kommun, Åre kommun och Svenska turistföreningen.

Lärandegruppen **Kustlandskapet** har bestått av forskare från Göteborgs universitet samt aktörer från Svenska kanotförbundet, Friluftsrådet, Västskuststiftelsen, Göteborgs stad – stadsmiljöförvaltningen, Göteborgs stad – idrott- och föreningsförvaltningen, Kungälv kommun och Länsstyrelsen i Västra Götalands län.

Lärandegruppen **Peri-urban (stadsnära landskapet)** har bestått av forskare från Kungliga Tekniska högskolan och Stockholms universitet samt aktörer från Friluftsrådet, Region Mälardalen, Järfälla kommun, LRF Mälardalen, Länsstyrelsen Stockholms län, Region Stockholm, Riksidrottsförbundet/SISU, STERF, Stockholm stad och Svenska Ridsportförbundet.

Lärandegruppen **Nationell** har bestått av forskare från Göteborgs universitet och Mittuniversitetet samt aktörer från Riksidrottsförbundet, Orienteringsförbundet, Naturvårdsverket, Naturskyddsföreningen, Svenskt friluftsliv, Havs- och vattenmyndigheten, LRF och Skogsstyrelsen.

Metod för att samverka kring hållbara platser

"Hållbara platser – en receptbok för lokal samverkan i mångfunktionella landskap" är en metod för att initiera och utveckla samarbete i grönområden som nyttjas på många olika sätt, till exempel för idrott, friluftsliv och naturvård. Läs om metoden på sidan 29.